

«Τόποι-Μνημεία-Μουσεία για τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Το παράδειγμα της Θεσσαλονίκης»

Μνημείο παλαιού Εβραϊκού Νεκροταφείου στο Α.Π.Θ.

Ομιλίες

Α. Ομιλία Γιάννη Μπουτάρη, Δημάρχου Θεσσαλονίκης

Τελετή αποκαλυπτηρίων του μνημείου σε ανάμνηση του παλαιού Εβραϊκού Νεκροταφείου- Πανεπιστημιούπολη, Κυριακή 9 Νοεμβρίου 2014

«Σήμερα, βρισκόμαστε στο πρώην νεκροταφείο των αδικοχαμένων Θεσσαλονικέων Εβραίων συμπολιτών που με σπουδή περισσή ξεπάτωσαν οι αρχές της τότε εποχής.

Σήμερα, επίσης, εγκαινιάζουμε αυτό το μνημείο που ήταν από καιρό οφειλόμενο. Κάλλιο αργά παρά ποτέ! Ούτως ή άλλως η αργοπορία των 72 χρόνων δεν σημαίνει ότι εάν το μνημείο είχε γίνει το 45 ή όποτε άλλοτε η απώλεια, η φρίκη και το πένθος θα ήταν μικρότερα.

Πέρσι τον Μάρτιο έλεγα σε ομιλία μου στο Γαλλικό Ινστιτούτο: «η ανάμνηση της εξόντωσης, το πένθος για τους χαμένους Εβραίους μας υπενθυμίζει επίσης διαρκώς ότι η ενσυναίσθηση μας κάνει εξίσου ανθρώπους. Δεν μπορούμε ποτέ να μπούμε στη θέση του άλλου, του Εβραίου συμπολίτη μας. Αλλά αν θέλουμε να λεγόμαστε άνθρωποι αξίζει τουλάχιστον να προσπαθήσουμε να φανταστούμε τον πόνο και την οδύνη του.

Αν λοιπόν για εμάς, τους Θεσσαλονικείς μη Εβραίους, είναι τελικά αδύνατο να φανταστούμε τον πόνο των δικών μας Εβραίων, ίσως έχει έρθει επιτέλους η στιγμή να ψελίσουμε ότι και για τους Εβραίους συμπολίτες μας είναι πλέον αδύνατο να φανταστούν την ντροπή μας. Η πόλη της Θεσσαλονίκης άργησε αδικαιολόγητα πολύ να σπάσει τη σιωπή της και να αρχίσει να μνημονεύει την πιο ζοφερή στιγμή της ιστορίας της. Σήμερα όμως μπορεί να λέει ότι ντρέπεται για αυτή την άδικη και ένοχη σιωπή. Ντρέπεται για όσους δοσίλογους Θεσσαλονικείς συνεργάστηκαν με τους κατακτητές, για όσους γείτονες καταχράστηκαν περιουσίες, για όσους πρόδωσαν εκείνους που προσπάθησαν να διαφύγουν. Κυρίως, ντρέπεται για τις αρχές της πόλης: για το δήμαρχο και το Γενικό Διοικητή που συμφώνησαν αδιαμαρτύρητα να καταστρέψουν οι εργάτες του δήμου εν μία νυκτί 500 χρόνια μνήμης, και να μετατρέψουν το μεγαλύτερο εβραϊκό νεκροταφείο της Ευρώπης σε έναν κρανίου τόπο. Ντρέπεται για τον έφορο της αρχαιολογικής υπηρεσίας που «εξεπλάγη» όταν το 1946 η εβραϊκή κοινότητα διαμαρτυρήθηκε για τη χρήση των επιτύμβιων πλακών ως οικοδομικού υλικού για την ανοικοδόμηση του ναού του Αγίου Δημητρίου. Και ντρέπεται για εκείνους τους πρυτάνεις που μετά τον πόλεμο έχτισαν την πανεπιστημιούπολη δίπλα και πάνω στα κατεστραμμένα μνήματα χωρίς να στήσουν μια αναθηματική πλάκα. Δεν έχει νόημα να απολογούμαστε εμείς σήμερα για τις πράξεις τους –η ευθύνη ούτε

συλλογική είναι ούτε και μεταβιβάζεται. Αναγνωρίζουμε ωστόσο ότι οι θεσμοί που εκπροσωπούμε (αλλά και αποδεχόμαστε να μας εκπροσωπούν), δεν γεννήθηκαν χτες. Έχουν από πίσω τους μια ιστορία, είναι φορείς μνήμης με συνέχεια στο χρόνο.

Αναγνωρίζουμε δηλαδή ότι η απώλεια των 56.000 Εβραίων Θεσσαλονικέων είναι απώλεια για όλους μας –Χριστιανούς, Εβραίους και Μουσουλμάνους, άθεους και αγνωστικιστές. Είναι απώλεια για εκείνους που έζησαν αλλά και για όλους εκείνους που θα ζήσουν εδώ μετά από εμάς. Το Ολοκαύτωμα δεν σφράγισε μόνο το παρελθόν της πόλης μας, αλλά έκανε κάτι χειρότερο: της έκλεψε το μέλλον. Ποιος αμφιβάλλει ότι μια Θεσσαλονίκη μητέρα-πατρίδα μιας ανθούσας και κοσμοπολίτικης εβραϊκής κοινότητας θα ήταν μια άλλη πόλη;

Επειδή λοιπόν η απώλεια είναι τελικά δική μας, η μνήμη του Ολοκαυτώματος δεν αφορά μόνο την εβραϊκή κοινότητα αλλά όλους εμάς. Μας αφορά ως Θεσσαλονικείς, ως Έλληνες και Ευρωπαίους. Αποκαθιστά τους δεσμούς μας με την πόλη και συμβάλει στην ανθρωπιά μας».

Με την έννοια αυτή χαιρετίζουμε σήμερα την απόφαση των προηγούμενων πρυτανικών αρχών να δώσει την άδεια να γίνει το μνημείο αυτό».

Β. Χαιρετισμός Προέδρου ΙΚΘ κ. Δαβίδ Σαλτιέλ, για τα αποκαλυπτήρια Μνημείου στο ΑΠΘ, αφιερωμένου στο Παλαιό Εβραϊκό Νεκροταφείο (9-11-2014, 12.00).

«Κυρίες και κύριοι,

Στις 9 Νοεμβρίου 1938 ένα από τα πλέον ζοφερά γεγονότα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου προειδοποιούσε την παγκόσμια κοινή γνώμη για τα όσα θα σήμαινε η επικράτηση του Ναζισμού.

Χιλιάδες υποστηρικτές των Ναζί, σε εκατοντάδες χωριά και πόλεις της Γερμανίας, ως τάγματα εφόδου σε εκκαθαριστικές επιχειρήσεις, κατέστρεψαν πάνω από 1.000 συναγωγές και 7.000 καταστήματα Εβραίων.

1.500 αθώοι δολοφονήθηκαν και πάνω από 30.000 Εβραίοι οδηγήθηκαν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης.

Η Νύχτα των Κρυστάλλων όπως έμεινε στην Ιστορία, είναι η χρονική στιγμή κατά την οποία επιβεβαιώθηκε ότι πλέον οι Εβραίοι της Ευρώπης μετατρέπονταν σε ανθρώπους χωρίς δικαιώματα.

Όσα συνέβησαν τότε ήταν μόλις μια ελάχιστη ένδειξη της θηριωδίας που θα ακολουθούσε βυθίζοντας την Ευρώπη στο σκοτάδι μέχρι και το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, με πράξεις και γεγονότα που ακόμα και σήμερα παραμένουν ασύλληπτα για τον ανθρωπινό νου.

Γιατί πώς είναι δυνατόν να κατανοήσει κανείς όχι μόνο τη μαζική στόχευσή και βιομηχανοποιημένη εξόντωση έξι εκατομμυρίων αθώων αλλά και την συνειδητή προσπάθεια για την απαλοιφή κάθε ίχνους της ύπαρξης τους διαχρονικά.

Η καταστροφή του Παλαιού Εβραϊκού Νεκροταφείου, από τους Ναζί και τους συνεργάτες τους, στόχευε και σε αυτό. Ξεκίνησε στις 6 Δεκεμβρίου του 1942, αφού είχε προηγηθεί η λεηλασία των βιβλιοθηκών της Κοινότητας, των Συναγωγών και των Εβραϊκών συλλόγων και Ιδρυμάτων. Αφού οι Ναζί είχαν συλλάβει, βασανίσει και στρατολογήσει τα άρρενα μέλη της Κοινότητας σε καταναγκαστικά έργα. Η καταστροφή αυτού του τόπου μνήμης – που καταδείκνυε το παρελθόν και την ιστορία χιλιετιών των θυμάτων – ολοκληρώθηκε με εξαιρετική ταχύτητα και βαρβαρότητα μόλις μέσα σε μερικές εβδομάδες. Ελάχιστα μέλη της Κοινότητας πρόλαβαν να διασώσουν τα οστά των προγόνων τους, πριν την προγραμματισμένη και προκαθορισμένη εξόντωσή των 50.000 Θεσσαλονικέων στο Άουσβιτς.

Στο τέλος, ο χώρος των 350.000 τετραγωνικών μέτρων της έκτασής αυτού του καθρέφτη της παρουσίας των Εβραίων της Θεσσαλονίκης που κάλυπτε τις ταφικές τους ανάγκες από την εποχή του Αποστόλου Παύλου, μετατράπηκε σε κρανίου τόπο, σε ένα κουφάρι γεμάτο ερείπια.

Κανείς δεν σεβάστηκε τους νεκρούς. Κανείς δεν σεβάστηκε τα εκατοντάδες χιλιάδες ταφικά μνημεία που παρουσίαζαν την πολυσύνθετη εικόνα της ανθρωπογεωγραφίας αιώνων της πόλης. Ο χώρος αντιμετωπίστηκε ως πλουτοπαραγωγική πηγή, ως λατομείο, με τα μάρμαρα και τα τούβλα να χρησιμοποιούνται ως οικοδομικά υλικά σε όλη την πόλη και την ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλονίκης. Ακόμη και σήμερα ανακαλύπτουμε εκατοντάδες διάσπαρτα κομμάτια επιτύμβιων στηλών.

Μέχρι σήμερα, 72 χρόνια μετά, στον τόπο αυτό, καμία μνεία.

ΤΙΠΟΤΑ δεν μνημόνευε τι υπήρχε εδώ αλλά και την συνειδητή πράξη καταστροφής, μοναδική ανάμεσα σε όλα τα απεχθή εγκλήματα που συντελέστηκαν κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Είναι αντιληπτό λοιπόν ότι τα σημερινά αποκαλυπτήρια δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ως μια απλή τελετή. Αποτελούν ένα εξαιρετικά σημαντικό γεγονός καθώς αποκαθίσταται ένα τμήμα της δημόσιας μνήμης. Το μνημείο αυτό – που αποτελεί μια ευθεία αναφορά στο παλαιό Εβραϊκό νεκροταφείο – δεν αποκαθιστά την ωμή καταστροφή, δεν σβήνει το γεγονός, δεν δίνει άφεση αμαρτιών. Δίνει όμως σε όλους αλλά κυρίως στους νέους που βρίσκονται καθημερινά σε αυτό το χώρο παιδείας μια εικόνα για την ιστορία του, για ότι υπήρχε εδώ, στη Θεσσαλονίκη, μέχρι το 1942.

Μνημονεύεται πλέον διαχρονικά το Παλαιό Εβραϊκό Νεκροταφείο, η καταστροφή του, ο σχεδόν ολοκληρωτικός αφανισμός της Ισραηλιτικής Κοινότητας της πόλης. Επισημαίνεται παράλληλα ότι χάρη στο θάρρος και την πίστη των ελάχιστων που επέζησαν, αυτοί που προσπάθησαν, με θεμέλιο λίθο το μίσος, να διαγράψουν τη μνήμη και να παραχαράξουν την Ιστορία απέτυχαν.

Μετά την ανέγερση του Μνημείου αυτού, η κοινωνία της πόλης αλλά και η ευρύτερη ακαδημαϊκή κοινότητα, οφείλει να κάνει ένα ακόμη βήμα. Να ερευνήσει, να τεκμηριώσει και να παρουσιάσει με σαφήνεια, στην κοινή γνώμη τους ηθικούς αυτουργούς και τους εκτελεστές της καταστροφής. Θα

ήταν ευχής έργο αν αυτό – η αποκάλυψη δηλαδή αυτών που επιδίωξαν και τελικά πέτυχαν τη διαγραφή της μεγαλύτερης και παλαιότερης νεκρόπολης της Μεσογείου - αποτελέσει το αποτέλεσμα ενός ευρύτατου συνεδρίου που θα διεξαχθεί στη Θεσσαλονίκη.

Κυρίες και κύριοι,

Θέλω να υπογραμμίσω ότι η δημιουργία ενός τέτοιου σημείου αναφοράς, που θα τιμούσε τη μνήμη των Θεσσαλονικέων που πριν θαφτούν εδώ μόχθησαν για αυτόν τον τόπο αλλά και των παιδιών τους που χάθηκαν στα κρεματόρια, ήταν ένα πάγιο αίτημα της Κοινότητάς μας.

Χαιρετίζω τη στάση του τέως Πρύτανη του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Ιωάννη Μυλόπουλου και των συνεργατών του, που δεν πτοήθηκαν από τα ίσως και τα αν που συνόδευαν πάντα αυτή την πρόταση.

«Τσως να μην είναι ο κατάλληλος χρόνος»

«Τι θα γίνει αν υπάρχουν αντιδράσεις».

Αντίθετα επικεντρώθηκαν, με παρρησία, σε ένα και μόνο πρέπει.

Πρέπει να αναγνωρίζουμε, να θυμόμαστε και να τιμούμε την ιστορία μας.

Διανύουμε μια εποχή κατά την οποία αρνητές του Ολοκαυτώματος, στοχεύοντας κυρίως προς τη νεολαία, κηρύττουν ιδέες και προβάλλουν συμπεριφορές σχεδόν ταυτόσημες με όσα συνέβαιναν στη Γερμανία του 1930. Αυτό, δυστυχώς, δεν είναι καινοφανές.

Γινόμαστε όμως ταυτόχρονα μάρτυρες της ολοένα αυξανόμενης δημοτικότητας ακροδεξιών κομμάτων και των εκδηλώσεων ξενοφοβίας που πολλαπλασιάζονται σε όλη την Ευρώπη.

Όλα αυτά υπενθυμίζουν, προς κάθε κατεύθυνση, την ανάγκη να βρισκόμαστε σε εγρήγορση, απέναντι σε φαινόμενα αντισημιτισμού, ρατσισμού και μισαλλοδοξίας. Δεν πρέπει, να επιτρέψουμε στα στοιχεία αυτά να προχωρήσουν περαιτέρω θέτοντας σε κίνδυνο την ελευθερία και τη δημοκρατία.

Η σημερινή ηγεσία του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, με επικεφαλής τον νέο πρύτανη κ. Περικλή Μήτκα, με την παρουσία της και τη συνεργασία της επιβεβαιώνει ότι συμερίζεται τους προβληματισμούς μας στηρίζοντας έμπρακτα κάθε πρωτοβουλία, όπως η ανέγερση αυτού του Μνημείου αλλά και του έργου τέχνης που αφιερώθηκε στους 50.000 Εβραίους της Θεσσαλονίκης θύματα του Ολοκαυτώματος και παρουσιάστηκε προ μηνών εντός του κτιρίου της κεντρικής αίθουσας τελετών. Υπογραμμίζει και συμβάλλει, κατ' αυτόν τον τρόπο, την ανάγκη ενίσχυσης της γνώσης και της μνήμης της Ιστορίας της Πατρίδας μας.

Γιατί η μνήμη, συστατικό της ύπαρξής μας, ως ακοίμητη φλόγα οφείλει να διαμορφώνει το παρόν και το μέλλον. Άσβεστη, όσο και αν μας πονά, όπως υπενθυμίζει ο Οδυσσέας Ελύτης, μέσα από τους στίχους του Άξιον Εστί:

....Τα θεμέλιά μου στα βουνά

και τα βουνά σηκώνουν οι λαοί στον ώμο τους

και πάνω τους η μνήμη καίει
άκαυτη βάτος!... (Άξιον Εστί, Πάθη Ε')

Σας ευχαριστώ».